

نگاهی به برنامه های همایش بین المللی بزرگداشت یک هزار و یکصد و پنجاهمین سالگرد ولادت پدر شعر فارسی (ابو عبدالله رودکی)

زین العابدین درگاهی*

یونسکو سال ۲۰۰۸ میلادی را سال بزرگداشت ابوعبدالله جعفر بن محمد رودکی، پدر شعر فارسی، اعلام کرد. بدین خاطر، کشورهای مختلف، به ویژه کشورهای حوزه زبان فارسی (ایران، تاجیکستان و افغانستان)، برای اجرای برنامه‌های مختلف در پاسداشت این شاعر بزرگ تلاشی ویژه داشتند. در تاجیکستان کمیته‌ای برای بزرگداشت یک‌هزار و یکصد و پنجاهمین سال تولد رودکی، به ریاست رئیس جمهور آن کشور، امام علی رحمان، و به دبیری پروفسور میرزا ملاحمد، قائم‌مقام آکادمی علوم تاجیکستان تشکیل شد و پس از تدارک برنامه‌های مختلف، هم‌زمان با جشن‌های استقلال تاجیکستان، همایش در سپتامبر ۲۰۰۸ / شهریور ۱۳۷۸ با شکوه تمام برگزار شد. علاوه بر آن، برنامه‌ها و پیش‌همایش‌های متعدد در آن کشور برگزار گردید که از جمله آنها همایش بین‌المللی «جایگاه رودکی و زبان فارسی در مکالمه فرهنگ‌ها» در دانشگاه دولتی خجند در ۲۸ و ۲۹ می ۲۰۰۸ / ۸ و ۹ خرداد ۱۳۷۸ است که تئو چند از استادان دانشگاه‌های ایران، از جمله دانشگاه تبریز و همدان و ... نیز سفیر و رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان، و سفیر آلمان و پژوهشگرانی از هندوستان، روسیه و آلمان و چند کشور دیگر در آن حضور داشتند. در این همایش، اینجانب افتخار حضور داشته و مقاله‌ای را ارائه کرده بودم. در حاشیه برنامه‌های بزرگداشت، آثار مکتوب فراوانی منتشر شد که از جمله آنها دیوان رودکی (به زبان‌های فارسی، روسی، آلمانی و خط سیریلیک)، دانشنامه رودکی در دو جلد، واژه‌نامه تاجیکی و خلاصه مقالات را می‌توان نام برد. در برنامه اصلی سه‌روزه همایش علمی در شهر دوشنبه، در شهریور ۱۳۸۷، ۱۲۰ سخنران از ۲۰ کشور به سخنرانی و ارائه مقاله پرداختند و نیز

تمام میهمانان، یک روز در آرامگاه رودکی در پنج کنت تاجیکستان حضور یافتند.

در پی این برنامه‌ها، تهران در روزهای نخست دی‌ماه ۱۳۸۷ میزبان اندیشمندان و رودکی‌شناسان ایران و ۱۷ کشور در همایش بین‌المللی بزرگداشت یک‌هزار و یک‌صد و پنجاهمین سالروز تولد پدر شعر فارسی، شاعر و هنرمند قرن چهارم هجری بود. این همایش با حضور رئیس جمهور محترم جمهوری اسلامی ایران، دکتر محمود احمدی‌نژاد، رئیس سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و معاون رئیس جمهور، جناب آقای اسفندیار رحیم‌مشائی، وزیر فرهنگ جمهوری تاجیکستان، جناب آقای اسراری، و برخی از مقامات سیاسی و علمی ایران، تاجیکستان و افغانستان و نمایندگانی از مراکز علمی و فرهنگی و دانشگاهی افتتاح شد. این همایش که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مجری آن بود در روزهای اول و دوم دی‌ماه ۱۳۸۷ در تالار وحدت تهران و روز سوم دی در مشهد برگزار شد. حامیان این برنامه علمی، ۲۷ نهاد، سازمان و مرکز علمی و فرهنگی بوده‌اند: دانشگاه تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه تربیت مدرس، معاونت فرهنگی انجمن

مفاخر فرهنگ و هنر دانشگاه آزاد اسلامی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، کمیسیون یونسکو در ایران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، سفارت ایران در تاجیکستان و ...

به نظر می‌رسد حدود ۵۰۰ نفر میهمان داخلی و خارجی به همایش دعوت شده بودند که عمدتاً میهمانان علاقه‌مند به عرصه فرهنگ و ادب، به ویژه پژوهشگران حوزه زبان و ادب فارسی و رودکی‌شناسان بوده‌اند.

برگزاری همایش‌های علمی، مزایای متعددی را به همراه دارد؛ از جمله، بحث‌های علمی و جدیدترین و آخرین پژوهش‌ها در معرض نظر پژوهشگران قرار می‌گیرد و تضارب آرا موجب رشد و شکوفایی اندیشه‌ها

و آشکار شدن زوایای مبهم موضوع مورد بحث می‌گردد. به فرموده معصوم (ع) «ضربوا الرأی بالرأی یتولد منه الصواب».

در این همایش برخی از صاحب‌نظران حوزه زبان و ادب حضور داشتند که با طرح مباحثی، نکاتی تازه و قابل توجه درباره زبان و اندیشه و شعر رودکی مطرح کردند. بحث فقط بینایی یا نابینایی رودکی نبوده و نیست که هزار سال پیش می‌زیست. رودکی، سرآمد شاعران عصری است که دنیای اسلام و ایران در مسیر بالندگی و شکوفایی گام برمی‌داشت؛ شاعری حکیم و خردورز، هنرمندی سرشار از قریحه و ذوق، سخنوری چیره‌دست که با یک قصیده چندبیتی، که خود در حضور امیر در پرده عشاق چنگ نواخت و با نای داوودی‌اش

خواند، امیر را چنان منفعل کرد که سوار بر اسب، به تاخت از غزنین به سوی بخارا حرکت کرد، چنانچه رانین و موزه امیر را چند فرسنگی به او رساندند. نظامی عروزی سمرقندی که این سخن را گفته، افزوده است که «مقبول‌قول‌تر از او» در نزد امیر سامانی کسی نبود. سخن از سخن‌سرای حکیم فارسی است که می‌تواند یکی از محورهای وحدت فرهنگی فارسی‌زبانان در کشورهای گوناگون باشد.

در این همایش، سخنوران چیره‌دست و پژوهشگران صاحب‌نام به طرح مباحثی نو در حوزه رودکی‌شناسی پرداختند. دکتر رواقی به شناساندن چندین واژه سغدی در سروده‌های باقی‌مانده از رودکی پرداخت که تاکنون این واژگان به درستی خوانده نشده بود و معنای نادرستی از آنها مطرح می‌شد. دکتر میرجلال‌الدین کزازی به رشک عنصری از غزل‌های رودکی اشاره کرد و بر آن است که غزل، در معنی قول و غزل، ترانه است، که رودکی سرآمد آن بود و عنصری می‌گوید غزل‌های من رودکی‌وار نیست و بدان رشک می‌برد. دکتر مشتاق‌مهر (از تبریز) به یک تصحیح و انتشار نسخه‌ای از دیوان رودکی در تاجیکستان اشاره کرد و آن را به بوته نقد گذاشت. خانم صدیقی، که مثل رودکی نابینا بود، خلاصه‌ای از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود را با موضوع استعاره‌های شناختی در

اشعار رودکی مطرح کرد، که نگاهی نو به استعاره شناخت داشت. دکتر جریزه‌دار درباره زحمت و تلاش طاقت‌فرسا و بی‌مانند مرحوم سعید نفیسی در شناخت رودکی سخن گفت و اینکه به پیشنهاد یکی از استادان، نفیسی به عنوان «پدر رودکی‌شناسی» باید قلمداد شود. دکتر قدمعلی سرامی به نقد کتاب‌شناسی‌های منتشر شده، به ویژه نقد کتاب‌شناسی رودکی، نوشته دکتر ابوالقاسم رادفر پرداخت و ... اینها همه از برکات علمی این همایش است که برای پژوهشگران و دانشجویان بسیار مفید است و می‌تواند گوشه‌هایی از زبان و ادب درخشان و بالنده فارسی را پرفروغ‌تر نشانگر باشد. انتشار مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش، قدمی مفید برای شناخت آثار و احوال و اشعار رودکی، پدر شعر فارسی است و در شناخت بخشی از فرهنگ و ادب ایران اسلامی گامی بلند

است و می‌تواند یکی از سرمایه‌های ارزشمند برای شناخت بیشتر هویت ایرانی-اسلامی برای جوانان امروز باشد تا با داشتن این پیشینه گرانسنگ در مسیر دانش و خرد همچنان استوار راه ببمایند. تلاش دست‌اندرکاران برنامه در این همایش ستودنی است. برنامه باشکوه افتتاحیه با حضور رئیس جمهور، دکتر محمود احمدی‌نژاد، وزیر فرهنگ جمهوری تاجیکستان، جناب اسراری، و برخی از مقامات سیاسی و علمی برگزار گردید. از افتتاحیه چنین مراسم باشکوه چیزی نمی‌گویم جز آنکه یادآوری می‌کنم که معمولاً سخنرانی‌های پی در پی (که البته برخی هیچ ضرورتی هم نداشت)، عدم اجرای موسیقی ایرانی، صدای نه چندان خوش مجری برنامه،

جناب صدراالدین شجره(به دلیل سرماخوردگی و اذعان خود او)، پرحرفی‌های میان برنامه‌های جناب مجری، فیلم کوتاه بسیار ضعیف پشت‌صحنه فعالیت‌های مجریان همایش و... ملال‌آور بود و حضار ناگزیر از تحمل آن بودند؛ اما تأکید رئیس جمهور محترم و وزیر فرهنگ تاجیکستان بر حفظ و صیانت از زبان فارسی، به عنوان یکی از عوامل دوستی و اشتراک فرهنگی، و پیگیری‌های رئیس سازمان گردشگری برای اجرای توافقی‌های رؤسای جمهور سه کشور فارسی‌زبان موجب زدودن این ملال‌ها بود.

ضمن سپاس صمیمانه از همه دست‌اندرکاران و مجریان و نیز از زحمات بی‌شائبه دکتر نادر کریمیان، دبیر علمی همایش، و دیگر همکاران اجرای برنامه‌ها، به ویژه کارکنان سازمان گردشگری، چند نکته را درباره اجرای دو روزه همایش در تهران یادآور می‌شوم؛ باشد که برنامه‌های پرشکوه‌تر، علمی‌تر و با شیوه‌های مناسب و درخور شأن فرهنگ و ادب این سرزمین، با میزبانی شایسته‌تر جمهوری اسلامی برگزار کنیم. این یادآوری‌ها از سر حسن نیت تلقی گردد، که معصوم(ع) فرمود: بهترین دوستان و برادران من کسانی هستند که عیب‌های مرا به عنوان هدیه به من بگویند. مقصود به رخ کشیدن عیب‌ها نیست؛ بلکه شناخت نارسایی‌ها و کاستی‌ها و جبران آنها در برنامه‌های آتی است.

۱. به هنگام ورود به سالن همایش، برنامه اجرایی همراه با پوشه‌ای مزین به پوستر همایش و دو سه برگ کاغذ و یک خودکار به میهمانان داده شد، که البته خودکارها چندان قابل استفاده نبود! بر اساس برنامه، برای عصر روز نخست (اول دی ماه) دو نشست طراحی شده بود: نشست اول از ساعت ۱۴-۱۶/۳۰ و نشست دوم از ساعت ۱۹-۱۶/۴۰ (زمان اجرای برنامه‌ها چهار ساعت و چهل دقیقه). پس از استقرار هیئت رئیسه، به سرگروهی دکتر منوچهر دانش‌پژوه و همراهی دکتر محمد رجبی، دکتر احمد اشتیاق (از هندوستان)، دکتر میرزا ملا احمد (از تاجیکستان) و... (و البته غیبت دکتر مهدی محقق، مطابق برنامه اعلام شده)، نخست گزارش دکتر نادر کریمیان به عنوان دبیر علمی همایش ارائه شد. در این گزارش از تعداد مقالات رسیده و چگونگی داوری و انتخاب مقاله‌ها برای چاپ و ارائه و نیز تولیدهای علمی دیگر همایش مطالبی گفته شد؛ به عنوان نمونه، از بیست و اندی کتاب و مقاله چاپ شده و یا در دست چاپ که مجموعه مقالات چند جلدی، دو CD، یکی قرائت سروده‌های رودکی از سوی شاعر معروف معاصر ایران، ساعد باقری، و دیگری مجموعه آثار صوتی که با سروده‌های رودکی به اجرا درآمده به صورت مدون و یکجا و... سخن گفته شد.

برنامه نشان می‌داد که در این دو نشست عصر روز اول باید دو پیام، دو اجرای موسیقی، یک شعرخوانی و ۱۲ سخنرانی ارائه گردد؛ اما با کمال تأسف، در عمل جز گزارش دبیر علمی و قرائت یک پیام و چهار سخنرانی اجرا نشد. این چهار سخنرانی عبارت بود از: دکتر اسلامی ندوشن، دکتر عثمان قدیر از تاجیکستان، دکتر علیم اشرف‌خان از هندوستان و دکتر مصطفی اوبار از ترکیه. اجرای برنامه به روز دوم موکول شد. بر اساس برنامه، روز دوم ۱۰ سخنرانی در

دو بخش صبح و ۱۲ سخنرانی در عصر، به همراه شعرخوانی، اجرای موسیقی، قرائت پیام و... باید انجام می‌شد.

آشفته‌گی در اجرای برنامه به حدی بود که در روز دوم، به ویژه برنامه عصر (که بدون پذیرایی میان دو نشست اجرا شد)، در اواخر برنامه به سخنرانان دو سه دقیقه بیشتر وقت داده نشد و دبیر علمی که سرگروهی هیئت رئیسه جلسه را بر عهده داشتند، از سخنرانان می‌خواستند فقط به طرح موضوع بپردازند و وعده چاپ و انتشار مقالات و... که متأسفانه هیچ‌یک از مقالات ارائه شده در همایش به چاپ نرسیده بود. حتی چکیده مقالات برگزیده هم منتشر نشده بود (دبیر علمی همایش با انتشار چکیده مقالات که در همایش‌های علمی مرسوم است مخالف بوده‌اند). به هر روی، دکتر قدمعلی سزّامی، دکتر باهر، دکتر خدایی شریف (از تاجیکستان) در حد چند دقیقه سخن گفتند که موجب شرمساری شد.

چند سخنران، از جمله دکتر محمد غلامرضایی، در زمان مقرر سخنرانی خود را نتوانستند ارائه کنند و روز دوم در جلسه حاضر نشدند.

در همه همایش‌ها و سمینارهای علمی مرسوم است که بر اساس موضوع، هم‌زمان نشست‌های علمی جداگانه پیش‌بینی می‌شود، که زمان کافی برای ارائه مقالات باشد و از این رهگذر، مقالاتی که ارائه می‌شود، چندین برابر و صد البته تخصصی‌تر و مفیدتر خواهد بود. در این همایش، دست کم سه نشست جداگانه در سه سالن کوچک‌تر قابل پیش‌بینی بود: گروه اول درباره اوضاع و زمان رودکی؛ گروه دوم درباره اندیشه و زبان رودکی؛ گروه سوم درباره شعر و هنر رودکی. علاوه بر ارائه مقالات بیشتر و بهره‌مندی، نقد و بررسی دقیق‌تر صورت می‌گرفت، ضمن آنکه سالن چندصد نفری با حضور تعدادی از علاقه‌مندان و میهمانان خالی نمی‌نمود. اگر این نشست‌های علمی با موضوع‌های ویژه در دانشگاه‌ها و یا مراکز علمی و فرهنگی متعدد برگزار می‌شد، بی‌تردید استقبال علاقه‌مندان و دانشجویان بیشتر از این بود و البته پژوهشگران با حوصله و دقت بیشتر به طرح مباحث می‌پرداختند، اگر بنا باشد که صرفاً مقالات برگزیده را در مجموعه‌ها چاپ کرد و خواند (که البته زمان همایش هم چنین نشد)، پس چه ضرورتی برای برگزاری همایش بود؟

۲. طبق گزارش دبیر علمی، اعضای هیئت داوری مقالات، چهره‌های ممتاز زبان و ادبیات کشوری بوده‌اند که به طور طبیعی در حوزه رودکی‌شناسی می‌بایست آشنایی کافی داشته باشند، که بی‌تردید چنین بود؛ اما روشن نیست که مقالات برگزیده و ارائه شده در همایش با چه معیارهایی انتخاب گردیدند و اساساً آیا همه مقالات استادان داخلی و خارجی به داوری رسیده بود؟ اگر چنین بود، چرا برخی از مقالات ارائه شده، به اذعان بسیاری از میهمانان، بسیار تکراری و یا ضعیف بود، غیر از چند مقاله و سخنرانی مانند مقاله دکتر رواقی، دکتر امامی و دکتر کزازی و...؟ آیا تمام مقالات قرائت شده، که طبیعی است برگزیده‌های مقالات رسیده به همایش بودند، مورد تأیید اعضای هیئت داوری قرار گرفته بودند؟ آیا شأن یک همایش علمی بین‌المللی برای داعیه‌داران فرهنگ و ادب چنین است که از

اندیشه‌مندان صاحب‌نامی همچون اسلامی ندوشن، سه روز قبل از همایش دعوت شود تا سخنرانی ارائه کنند؟ آیا رودکی‌شناسی در سطح بین‌المللی تا این اندازه ضعیف است؟ اگر چنین است، پس وای بر ما که چه کرده‌ایم! اگر چنین نیست (که البته چنین نیست)، پس کجای کار تا این حد تأسف‌برانگیز است که مثلاً استادی از کشور بلغارستان دعوت شده بود که نه تنها از رودکی چیزی نمی‌دانست، به سختی فارسی را می‌فهمید و سخن می‌گفت (گرچه عربی خوب می‌دانست) و طرفه آنکه عضو هیئت رئیسه هم بود!؟ و یا استادی از ارمنستان دعوت شده و بر صندلی اعضای هیئت رئیسه هم نشسته بود که از رودکی چیزی در حد کلیات بیشتر نمی‌دانست. آیا اعضای هیئت علمی داوری مقالات، چنین گزینشی را انجام داده‌اند؟

۳. انتخاب و چینش سخنرانان هم قابل توجه بود. درباره استادان ایرانی، شگفتی آنجا بود که وقتی جناب استاد اسلامی ندوشن پشت تریبون قرار گرفت، فرمود سه روز پیش به من گفته‌اند که باید در این همایش بین‌المللی، درباره رودکی سخن بگویم (توجه داشته باشید همایش بنا بر آنچه که اعلام شده بود، می‌بایست مهرماه برگزار می‌شد و با تأخیر، در اول و دوم دی برگزار شد).

استاد ندوشن فرمودند یادداشت‌هایی دو سه روزه برداشته، آنها را برای شما مطرح می‌کنم. ای کاش جناب استاد سخنرانی نمی‌کرد و تصویری که از نوع طرح مباحث ایشان در حوزه‌های گوناگون در ذهن بود، مخدوش نمی‌شد. با تمام احترام قلبی که برای حضرت استاد قائم و از آثار گرانبساز ایشان بهره‌ها برده‌ام، به جد هیچ نکته تازه‌ای درباره رودکی به بحث نگذاشتند (نوار سخنرانی ایشان حتماً موجود است و مباحث منتشرشده درباره رودکی هم موجود).

برخی از مقالاتی که در این همایش ارائه شده بود، حاوی یافته‌های علمی و پژوهشی تازه‌ای نبود؛ تکرار مکررات بود که سالیانی است پس از انتشار کتاب مرحوم سعید نفیسی و کتاب‌های دیگر انجام می‌شود. جالب آن است که در فراخوان مقالات همایش متذکر شدند که «مقاله باید دربردارنده یافته‌های تازه علمی بعد از سال ۱۳۸۵ باشد» (روزنامه اعتماد ملی، ش ۷۰۲، یکشنبه ۶ مرداد ۱۳۸۷). به عنوان نمونه، فقط به یک مورد اشاره می‌شود: آقای مبشر اکبرزاده (از تاجیکستان) مقاله‌ای را با عنوان «بعضی از ویژگی‌های وزنی در اشعار رودکی» ارائه دادند که حاوی نکته‌ای نو نبود. پیش‌تر مرحوم مسعود فرزاد (۱۳۶۰-۱۳۸۵ ش) مقاله‌ای با عنوان «عروض رودکی» در ماهنامه خرد و کوشش (س ۲، صص ۴۹۵-۴۶۸) منتشر کرده بود. این مقاله در کتاب یاد یار مهربان، به کوشش آقای علی دهباشی (صص ۲۶۷-۳۰۷) نیز به چاپ رسیده است.

۴. روشن نبود بر چه اساسی سخنرانان به ارائه مطالب پرداختند. چهره‌های ممتاز حوزه رودکی‌شناسی در تاجیکستان، از جمله پروفیسور میرزا ملا احمد، استاد ادبیات و قائم‌مقام آکادمی علوم، دبیر علمی همایش رودکی در شهر دوشنبه تاجیکستان (شهریور ۸۷) و دبیر علمی دانشنامه رودکی (منتشرشده در تاجیکستان)، که دو سه کتاب

ایشان درباره رودکی در ایران هم منتشر شد، سخنرانی و ارائه مقاله نداشتند؛ فقط در یک نوبت عضو هیئت رئیسه بودند که البته اجازه سخن به ایشان داده نشد. همچنین استاد نصرالدین عبدالمنان از دانشگاه خجند، صاحب آثار متعدد، به ویژه نویسنده آثاری در حوزه رودکی‌شناسی، همانند استاد ملا احمد سخنرانی نداشتند.

تا آنجایی که اطلاع دارم، سخنرانی دو میهمان گرامی تاجیکستانی، دکتر امیریزدان علیمردان‌اف و دکتر محمدعلی خراسانی، بیش از سه سال قبل در تاجیکستان به خط فارسی به چاپ رسیده بود: «آیا استاد رودکی را حکیم خواندن رواست»، نوشته علیمردان‌اف، در فصلنامه رودکی، راینزی فرهنگ ج.ا.ا. در تاجیکستان، س ۶، ش ۸ و ۹ پاییز و زمستان ۱۳۸۴، صص ۶۹-۷۴؛ و مقاله آقای محمدعلی خراسانی با عنوان «اندیشه‌ها در اطراف آثار بازمانده استاد رودکی و متن‌شناسی آن» در همان فصلنامه (صص ۱۱۱-۱۱۸) با عنوان «نظری تازه درباره تصحیح آثار استاد رودکی» به چاپ رسیده بود. جالب‌تر اینکه همین مقاله با عنوان «اندیشه‌ها اطراف متن‌شناسی اشعار بازمانده رودکی و تصحیح آن» به همایش بزرگداشت رودکی (تهران، آبان ۸۶) که از سوی مؤسسه مطالعات فرهنگ و تمدن ایران زمین، با همکاری نهادهای دیگر، مانند کمیسیون ملی یونسکو در ایران، دانشگاه تهران و سازمان میراث فرهنگی و ... برگزار شد، ارائه شده بود که چکیده آن در خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش، ص ۲۹) به چاپ رسیده است. علاوه بر این، مقاله مهمان دیگر تاجیکستانی، آقای دکتر عثمان نذیر، با عنوان «شعر و زبان رودکی» (ارائه‌شده در این همایش) پیش‌تر در همان همایش (آبان ۸۶) با عنوان «تسخیر دل‌ها» ارائه شده بود و چکیده آن در خزانه پر گنج (ص ۲۹) به چاپ رسیده است. همچنین مقاله خانم دکتر منصوره ثابت‌زاده که در برنامه‌های اعلام‌شده عنوان مقاله درج نشده بود، اما درباره واژگان موسیقی و دستگاه‌ها و نواهای به کار رفته در آثار رودکی مطالبی بود، به نظر می‌رسد پیش‌تر در همایش بزرگداشت رودکی (آبان ۸۶) ارائه گردیده و خلاصه آن با عنوان «جلوه موسیقی در شعر رودکی» در خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش، ص ۸) به چاپ رسیده است. (یاد آور می‌شوم، طبق یادداشت دبیر علمی همایش، این مقالات (مقاله آقای دکتر خراسانی و خانم دکتر ثابت‌زاده و دکتر عثمان نذیر) در دو روز همایش می‌بایست ارائه می‌شد و اصل مقالات به چاپ می‌رسید.

این در حالی است که در فراخوان همایش (روزنامه اعتماد ملی، همان) آمده است که «مقاله نباید قبلاً در همایش یا نشریه‌ای ارائه و چاپ شده باشد» (گرچه این عبارت فراخوان از جهت اصول نگارشی بی‌عیب نیست).

پروفیسور میرزا ملا احمد از نوع انتخاب سخنرانان و موضوع‌های ارائه‌شده بسیار شگفت‌زده بودند. دکتر عثمان نذیر، که خود در این همایش مقاله‌ای با عنوان «شعر و زبان رودکی» ارائه دادند، از محتوای مقالات و گفته‌های سخنرانان چندین بار شگفتی خود را اظهار داشتند و به ویژه پس از ارائه مقاله برخی از سخنرانان آشفته می‌شدند؛ از جمله سخنرانی دکتر محمدقاسم خلف از عراق. استاد

میرزا شکورزاده از چندین سخنرانی و مقاله شکوه داشتند. شگفتی و شکوه دوستان و پژوهشگران و استادان ایرانی جای خود دارد. طرفه آنکه ترجمه عربی قصیده خمیه رودکی در جلسه خوانده شد، گزارش کار و فعالیت‌های مدیر روابط عمومی وزارت فرهنگ استان سلیمانیه عراق شنیده شد، اما دکتر خدایی شریف یا دکتر سرامی و یا دکتر باهر تنها دقایقی چند فرصت یافتند و حتی صورت بحث خود را به خوبی نتوانستند طرح کنند.

۵. دکتر نادر کریمیان در گزارش خود فرمودند که دبیرخانه همایش ۲۳ اثر علمی و فرهنگی مربوط به رودکی را تولید کرده است که به میهمانان هدیه خواهد شد. نیز اعلام کردند که برخی از این تولیدات در مرحله چاپ است و تا پایان همایش یا پس از آن اهدا خواهد گردید؛ از جمله، مجموعه مقالات چندجلدی همایش، دیوان رودکی خوشنویسی شده، و... سید هدایایی که به اتاق‌های هتل لاله برده شد و در اختیار میهمانان قرار گرفت، پنج قلم بیشتر نبود:

الف. دیوان اشعار رودکی، دیباجه از دکتر میرجلال‌الدین کزازی، تصحیح و مقابله دکتر نادر کریمیان سردشتی، خوشنویسی خسرو روشن مازندرانی، نگارگری محمدباقر آقامیری، در قطع سلطانی، ۳۵۰۰ شمارگان، در ۲۴۷ صفحه (در شناسنامه کتاب ۳۳۹ + ۳۳۹

صفحه)، بی‌تردید اثری ماندگار از این همایش، از جهت نفاست و هنر است. در چند و چون متن سخنی نمی‌گویم؛ اما واژه‌های «تصحیح و مقابله» در چنین آثاری، مفهومی خاص را به ذهن متبادر می‌کند، که البته در اینجا تصحیح و مقابله نسخه و یا نسخه‌های خطی نیست؛ بلکه چند اثر چاپ‌شده و مقابله خوشنویسی است. نکته قابل توجه این

است که جناب دکتر کریمیان مقدمه‌ای برای اثر نوشته و با عنوان دبیر علمی همایش رودکی آن را به پایان برده‌اند. اگر ناشر اثر، خصوصی است، چنان‌که در شناسنامه آمده و مانند برخی از آثار، مورد حمایت معاونت فرهنگی وزارت ارشاد قرار گرفته است، عنوان دبیر علمی همایش چه معنایی دارد؟ اما اگر به سفارش دبیرخانه و دبیر علمی همایش این اثر خلق و منتشر شده، چرا مسئولیت آن را دبیرخانه بر عهده نگرفته است؟ ضمن آنکه در شناسنامه دست‌کم لازم بود «با همکاری دبیرخانه همایش» ذکر می‌شد.

ب. چاپ دوم مجموعه مقاله یادگار مهربان، درباره رودکی، که پیش‌تر به کوشش آقای علی دهباشی از سوی نشر صدای معاصر در ۱۳۸۵ و ۴۴۶ صفحه منتشر شده بود. این اثر، مجموعه دیدگاه‌های منتشرشده محققان درباره رودکی و آثار اوست که زحمت گردآوری و تدوین آن را جناب دهباشی به خود دیده‌اند. با همه ارزشمندی، این اثر شامل یافته‌های تازه و جدید درباره رودکی نیست.

ج. رودکی و سخنوران همروزگار او، نوشته پروفیسور میرزا ملا احمد (از تاجیکستان) و دکتر نادر جان‌نثاری (از دانشگاه اصفهان)، از سوی انتشارات روزگار در ۲۶۴ صفحه، در قطع وزیری، با شمارگان ۱۰۰۰ منتشر شده است. این کتاب پس از مقدمات (۲۳ صفحه) در چهار فصل تدوین شده است: فصل اول، سبک، قالب، موضوعات شعری شاعران معاصر رودکی؛ فصل دوم، زیباشناسی در شعر رودکی

و شاعران معاصر او؛ فصل سوم، تأثیر آیات و احادیث بر شعر رودکی و شاعران هم‌عصر او؛ فصل چهارم، تلمیحات اشخاص قرآنی.

نکته قابل توجه، پیشگفتار سه‌صفحه‌ای است که دکتر کریمیان، به عنوان دبیر علمی همایش، نوشته است؛ همان نکته‌ای که درباره کتاب دیوان اشعار رودکی ذکر شد. یادآور می‌شوم که:

الف. آقای احمد اداره‌چی گیلانی کتابی با عنوان شاعران هم‌عصر رودکی منتشر کرده که در آن ۵۰ شاعر هم‌عصر رودکی را با نمونه سروده‌ها معرفی کرده است. این اثر از سوی بنیاد موقوفات افشار در سال ۱۳۷۰ و در ۵۶۴ صفحه منتشر شد.

ب. فصل سوم کتاب تأثیر آیات و احادیث بر شعر رودکی و شاعران هم‌عصر او نوشته آقای دکتر نادر جان‌نثاری، به نظر پیش‌تر به همایش رودکی در تاجیکستان ارسال شده بود که چکیده آن در مجموعه چکیده مقالات همایش، سپتامبر ۲۰۰۸ / شهریور ۱۳۸۷، در ۱۰۵ صفحه به چاپ رسیده است. البته عنوان در چکیده مقالات، «شاعران هم‌عصر او» را ندارد.

د. ماهنامه رودکی (ش ۲۹ و ۳۰) در این ماهنامه ۲۵۶ صفحه‌ای، از صفحه ۷ تا ۱۰۵ ویژه رودکی است که شامل ۹ مقاله، یک گزارش و سرسخن می‌باشد. سرسخن دو صفحه‌ای از دکتر کریمیان و با عنوان دبیر علمی همایش رودکی است و گزارش هم با عنوان «گزارش مأموریت علمی - اجرایی به کشور تاجیکستان» در چهار صفحه. از ۹ مقاله، مقاله دکتر شهرزاد شیدا پیش‌تر در همین ماهنامه، شماره ۱۱، نیمه دوم بهمن ۱۳۸۵ صص ۱۸-۲۱ به چاپ رسیده بود.

تدوین و انتشار ویژه‌نامه، از سوی ماهنامه رودکی، اختصاص به رودکی ندارد؛ چرا که پیش‌تر این ماهنامه چنین ویژه‌نامه‌هایی را منتشر کرده بود؛ از جمله ویژه‌نامه فردوسی در شماره ۱۵، نیمه دوم اردیبهشت ۸۶، ویژه‌نامه داستان، ش ۱۴، نیمه اول اردیبهشت ۸۶، جالب‌تر اینکه روی جلد این ویژه‌نامه مربوط به همایش رودکی، تصویر سیمین دانشور است. (بخش چهره این ماهنامه به سیمین دانشور اختصاص یافته است. در ضمن، قسمتی از گفت‌وگوی نیما به روایت سیمین دانشور از محمد عظیمی، پیش‌تر در فصلنامه گوهران، ش ۱۳ و ۱۴، پاییز و زمستان ۸۵، به چاپ رسیده بود و البته در اینجا بدون ذکر مأخذ نقل شده است).

یادآور می‌شوم ماهنامه رودکی به سردبیری محمد عزیزی است. همچنین آن جناب مدیر نشر روزگار است که کتاب رودکی و سخنوران همروزگار او را منتشر کرده است.

ه. ماهنامه کتاب ماه ادبیات، با داشتن چند مقاله ویژه رودکی، که چند ماه پیش‌تر منتشر شده بود.

و. مجموعه تصاویر از طبیعت ایران، که ارتباطی با موضوع همایش نداشت.

ع. دعوت میهمانان خارجی، طبیعی می‌نمود که از حوزه زبان و ادبیات فارسی، به ویژه رودکی شناسی باشد؛ اما گفت‌وگو با بسیاری از میهمانان چنین نکته بدیهی را تأیید نمی‌کرد. دکتر بمان ریحان‌آوا از

بلغارستان (نامش ما را به خطا نیندازد)، دکتر خاچاطوریان از ارمنستان، خانم نازفلک‌الدین صابر از عراق و برخی از میهمانان تاجیکستان و افغانستان از جمله آنان هستند.

۷. نکته جالب، مجریان برنامه‌هاست. مجری برنامه افتتاحیه، جناب صدرالدین شجره بود؛ اما عصر روز نخست و روز دوم، مجری رسمی دیده نشد؛ گاهی یکی از کارکنان (به احتمال، دستیاران و همکاران آقای کریمیان) مجری بودند و یا خود جناب کریمیان پشت تریبون قرار می‌گرفت و از اعضای هیئت رئیسه دعوت می‌کرد و خودش هم جلسه را به پایان می‌برد. دکتر کریمیان علاوه بر سمت دبیر علمی همایش و اجرای برنامه، عضو هیئت رئیسه هم بود و علاوه بر اینها بسیاری از امور دیگر هم به ایشان ختم می‌شد و یا با مشورت ایشان صورت می‌گرفت.

۸. در برنامه دوروزه، اجرای هفت برنامه موسیقی پیش‌بینی شده بود (بر اساس صورت برنامه داده شده)؛ اما در عمل، سه برنامه اجرا شد؛ دو برنامه موسیقی تاجیکی به خوانندگی افضل‌شاه، در صبح روز اول و دوم. عصر روز نخست به ایشان گفتم کاش بوی جوی مولیان رودکی را می‌خواند؛ گفتند در برنامه فردا، که البته روز دوم چنین کرد. روز نخست، برخی از سروده‌های رودکی، لایق شیرعلی، حافظ و... را خوانده بود. عصر روز دوم اجرای موسیقی با نواختن قطعاتی از سنتور به وسیله خانم همسی (جوان نابینا) بود. اظهار نظر درباره نواختن ایشان برعهده کارشناسان موسیقی است؛ اما به نظر، شأن همایش بین‌المللی نواختن قطعات موسیقی از سوی نوآموزان نیست.

۹. فیلم مستند کوتاه از فعالیت‌های مجریان همایش، کار ساده‌دم دستی بود. شأن فعالیت‌های علمی و هنری چنین همایش بین‌المللی و دست‌اندرکاران پرتلاش آن، فراتر از این است که با این فیلم سبک‌نا دیده گرفته شود. به طور معمول، برای چنین همایش‌هایی ضروری بود که نماینده یا فیلم کوتاه با موضوع همایش تهیه و پخش می‌شد. افزون بر این، در طی دو روز همایش، فیلم‌های کوتاه مستند از حوزه فرهنگ و هنر ایران به نمایش درآمد که بسیار جالب بود؛ اما هیچ ربطی به موضوع همایش نداشت؛ به عبارت دیگر، در هر همایش با هر موضوعی، این فیلم‌ها را می‌توان پخش کرد؛ به ویژه در همایش‌هایی با موضوع گردشگری و هنری به معنی عام.

۱۰. برای تنوع در اجرای برنامه، علاوه بر موسیقی و فیلم، قرائت اشعار شاعران معاصر پیش‌بینی شده بود. بدین منظور، در چهار قسمت شعرخوانی به اجرا درآمد: دو شاعر سروده‌های خود را با موضوع همایش قرائت کردند؛ یک شاعر زن نابینای افغانی مقیم ایران چند سروده خود را قرائت کرد و خانم دیگر چند سروده از رودکی را دکلمه کرد. گزینش این شاعران بر هر مبنایی که بود، تعجب‌برانگیز بود؛ سرمايه‌های شعر معاصر کجا بودند، معلوم نیست؛ حتی در میان جوانان، شاعر بسیار توانمند دیده می‌شوند که جای آنان در جلسه خالی بود؛ چنان‌که بسیاری از میهمانان از عدم حضور شاعران و نویسندگان و پژوهشگران صاحب‌نام ایرانی شگفت‌زده

بودند. فقط به عنوان نمونه یادآور می‌شوم، استاد ولی صمد و میرزا شکورزاده از تاجیکستان و... این موضوع را اظهار کرده بودند. (دکتر ولی صمد، شاهنامه‌شناس پرآوازه تاجیک است که در این همایش سخنرانی خود را با عنوان «نخستین گام‌های رودکی‌شناسی در روسیه» ارائه کرده بود).

۱۱. رودکی از رودک سمرقند است. سمرقند و بخارا، دو شهر خاطره‌انگیز تاریخی در فرهنگ و ادب ایرانند، جفاهایی که در طول تاریخ بر این دو مرکز علم و ادب رفته، دلخراش است؛ به ویژه در دوره حکومت مستبدانه کمونیست‌ها، با جدا کردن این دو شهر از دامن فارسی‌زبان تاجیک، ستم بر این دو شهر و مردم آن و زبان فارسی مضاعف شد. در این همایش شکوهمند به نام رودکی سمرقندی، آیا هیچ فارسی‌زبان و علاقه‌مند به ایران و ادب فارسی از این دیار حضور داشت؟ با تمام جست‌وجو، فقط یک استاد ادبیات به نام کریم‌اف از پایتخت ازبکستان، تاشکند، در همایش حضور داشت و از زادگاه رودکی و رودکی‌شناسان و دانشوران و سخنوران و بخارای فعلی متأسفانه کسی حضور نداشت.

۱۲. از روز نخست همایش، برنامه روز سوم در مشهد مورد توجه میهمانان قرار گرفته بود. به طور غیررسمی، مسئولان همایش گفته بودند که فقط میهمانان خارجی به مشهد خواهند رفت؛ اما از روز دوم آشکار شد که عده‌ای از میهمانان داخلی هم به مشهد خواهند رفت. تصور نشود که فقط استادان بنام یا داوران و چهره‌های ممتاز به این سفر دعوت شده بودند؛ میهمانان عادی هم به سوی مشهد مقدس حرکت کردند. چگونگی انتخاب این میهمانان محل تردید است. به گمانم رسم میهمانان نوازی این نبود که همه دست‌اندرکاران همایش به مشهد پرواز کنند، غافل از آنکه برخی از میهمانان داخلی تا عصر روز سه‌شنبه ناگزیر به ماندن بودند، اما هیچ‌یک از مسئولان و برگزارکنندگان همایش برای رفع مشکلات احتمالی میهمانان داخلی در هتل لاله حضور نداشتند.

با آرزوی توفیق و سریلندی ایران اسلامی و برگزاری همایش‌های علمی و فرهنگی درخور شأن جمهوری اسلامی ایران.

پی‌نوشت

* دانشجوی دوره دکتری پژوهشگاه زبان و ادبیات رودکی، آکادمی علوم

تاجیکستان.